

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**R. P. Valerii Reginaldi Bvrgvndi Seqvani E Societ: Iesv,
Praxis Fori Poenitentialis**

Ad Directionem Confessarii, In Vsv Sacri sui muneris ...

Regnault, Valère <1543-1623>

Mogvntiæ, 1617

Cap. 5. De obligatione parentum & filiorum aliorum quam carnalium,

---

[urn:nbn:de:hbz:466:1-78477](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-78477)

Obligatio fratrum ad invicem.

SECTIO III.

49. DE hac iuxta tradita ab Azorio 2. par. suæ summæ lib. 2. cap. vlt. habendum est pro documento: fratrem fratri indigenti debere alimenta præbere. Quod satis patet, cum egestas fuerit extrema vel quasi extrema seu grauis; nam & extraneis taliter indigentibus subsidium debetur ex lege misericordiar; sed difficultas est, an etiam teneatur cum egestas fuerit tantummodo, eo quod conuenienter conditioni sui generis & familiæ viuere non possit. Cuius partem affirmantem idem author merito tenet tanquam consentaneum ei, quod ex communi sententia Iuris peritorum habet Panorm. ad cap. Peruenit, De arbitris, num. 1. fratrem debere fratri alimenta, & sorori dotem, quæ loco alimentorum succedit. Pro eadem quoq; facit, quod ratio æquitasq; naturalis postulet, vt frater fratri subueniat, nõ solum charitatis lege, quæ etiam extraneo simpliciter, aut grauius egredi debemus pro ut possumus subuenire: sed ratione quoque pietatis erga sanguine coniunctos exercendæ, vt succurrat indigentibus necessariis ad agendam vitam, quæ deceat hominem suæ conditionis, qui alioqui futurus sit cæteris ludibrio.

Quæ ratio procedit siue fratres sint ex utroque parente, siue ex altero tantum, ex eod. ibid. quæst. 2. In quibus sequentibus addens fratrem ab ea obligatione non liberari: quod frater indigeat sua culpa: siue, quia consumpsit dissipauitque bona sibi à patre tradita, quibus poterat se commode alere: siue quia pater illi exheredauit. Nam hæc non obstant quin vere indigeat, nec habeat vnde viuat: ac consequenter quin ex fraterna pietate subueniendum sit ei, si nequeat aliunde sibi de necessariis prouidere. Quod vero ille deinde docet Clericum prædictæ obligationi satisfacere posse, ex redditibus sui beneficij tractandum erit, cum agatur de beneficiis Ecclesiasticis lib. 30. tract. 3. Atque quod de fratribus dictum est, idem ait dicendum esse de nepotibus ex fratre, vel ex sorore: quia id ex naturali æquitate eis debetur, cum non habeant vnde sustententur.

50. Questionem autem; An teneatur quis ab ingressu religionis abstinere ob indigentiam alimentorum quam frater, aut soror patiuntur, censet explicandam distinctione: vt si necessitas sit extrema, aut quasi extrema, seu per quam vita fratris, vel sororis periclitetur, debeat ea durante abstinere à tali ingressu, qui solum est consilij; quia si aternæ indigentia in ea subuenire teneatur iure naturali, cuius præceptum negligi non potest, vt consilium impleatur. Non debeat vero, si necessitas non sit valde grauis, vt cum frater vel soror solum indiget bonis necessariis ad statum & honorem dignitatemq; suam tuendam ac cõseruandam; nisi forte aliquibus circumstantiis concurrentibus, inde sequeretur tantum scandalum aut commode damnum, vt prudentis arbitrio cedendum esset tempori, & talis ingressus omnino differendus: quod raro contingere potest: sicut & illud propter quod idem author ait ingressum posse egredi perita licentia, etiam non obstant: nempe si frater perinde egreat illius subuentione, ac si vellet se suspendio, aut præcipio necare, nec quisquam esset qui ab eo vitæ periculo ipsum eripere vellet.

CAPVT I

De obligatione parentum & filiorum aliorum, quam carnalium.

SVMMARIVM.

- 51 Obligatio mutua pædagogorum, & puerorum eis commissorum.
- 52 Magistrorum obligatio ex charitate erga discipulos, & specialis imposta Doctoribus iuris, & medicis.
- 53 Specialis imposta Doctoribus Theologiae.
- 54 Peccata mortalia que contra iustitiam magister committit, in ordine ad suos discipulos.
- 55 Casus in quibus discipuli mortaliter peccant.
- 56 Obligatio tutorum & curatorum, contra quam ipsi peccant mortaliter in tribus casibus.
- 57 Obligatio dominorum & seruorum.

- 58 Casus in quibus contingit dominos peccare mortaliter in ordine ad seruos.
- 59 Casus in quibus seruos contingit peccare mortaliter in ordine ad dominos.
- 60 De domini obligatione subueniendi famulo egrotanti.
- 61 De obligatione soluendi eidem mercedem.
- 62 De obligatione domini, respectu delicti famuli.
- 63 De obligatione simili defendendi dominum suum.
- 64 Obligatio Principum erga populo sibi subditos, & horum erga illos.
- 65 Potestas precipiendi in Principe, quæ.
- 66 In quibus Princeps communitè peccet mortaliter.
- 67 Obligatio ad inuicem patrum & filiorum in spii italium.
- 68 Obligationes particulares Curatorum.
- 69 Obligationes particulares Episcoporum.

NITIO huius statum annotauimus hoc præcepto præter parentes, & filios carnales obligari quosdam alios, de quibus sigillatim aliquid dicendum est. Primo quidem de iis, quorum alij aliorum priuatam curam gerunt. Secundo, de iis quorum alij alios ciuilitè gubernant. Tertio, de iis, qui filij vel parentes sunt spirituales.

SECTIO I.

De obligatione ad inuicem eorum quorum alij aliorum curam gerunt.

IN horum numero ponuntur magistri & ipsorum discipuli: tutores item & curatores, ac pupilli ipsis commissi: & denique domini & serui.

De obligatione magistrorum & discipulorum §. I.

ATque de magistris illud notandum est: quosdam eorum esse quibus committitur à parentibus cura puerorum in iis, quæ pertinent ad bonos mores, & pædagogi ex eo dicuntur, quod pueris semper adesse debeant. Tenentes igitur parentum locum, grauissime peccant dissimulando talium puerorum delicta, nec gerendo curam debitam illorum in iis quæ ad suum officium pertinent, vt potissimum pertinere censentur; instructio in bonis moribus, ac pietate Christiana, & in literis promotio: in quibus tanta ac talis potest esse ipsorum negligentia, vt mortaliter delinquant. Atque ad cohibendum puerum sibi commissum non oburgatione tantum, sed etiam verberibus si opus sit ad emendationem, vt poterunt: iuxta ea qua tradit Socrus li. 5. de iust. & iure, qu. 2. art. 2. Quod intellige, ex eodem ibidem, nisi ob illorum ætatem, vel alias qualitates id ipsis fas non sit; aut dummodo in hoc non excedantur consueti limites, nec facultas, seu beneficium eorum à quibus tacitam vel expressam habent puniendi potestatem.

Ij vero qui sub pædago sunt peccare possunt, si ei debitam reuerentiam non exhibeant: & in rebus ad bonos mores pertinentibus inobedientes sint. Nam ipse gerit vicem parentum, eis que succedit in cura, quam iure naturæ habere debent educationis filiorum. Qua de causa iidem parentes male faciunt tractantes pædagos tanquam famulos, cum inde fiat vt pueri, ipsos facile perinde vt reliquos famulos, contemnant.

Alij autem magistri sunt, qui proficuntur grauiores scientias, quibus non incumbit quidem tanta cura rectæ institutionis suorum scholasticorum, quos supponunt iam esse institutos, aut ab aliis institutos; tamen tenentur saltem ex charitate non nunquam aliquid inter legendum interponere, quo in bonis moribus eisdem scholasticos suos promoueat; & procurare de prauorum emendatione, iuxta præceptum de correctione fraterna, quo ad id tenentur plusquam cæteri communitè, ob rationem nonnullam quam habent patris, ob quam etiam ipsis reuerentia specialis debetur. Aduertant autem qui ius civile, aut medicinam docent ipsos mortaliter peccare, si ad suas prælectiones scienter admittant Religiosum, Presbyterum aut Clericum dignitate Ecclesiastica præditum. In eo enim cooperantur peccantibus mortaliter transgressione præcepti quo in cap. vlt. Ne Clerici vel Monachi; iidem Religiosi, Presbyteri & Clerici sub excommunicatione ipso facto incurrenda, prohibentur ta-

REGINAL
RACIS
PRO
EV

libus studiis dare operam. Imo si Religiosus habitu suo dimisso leges vel physicam seu medicinam audientes, scienter docere aut in scholis suis præsumperint retinere, eo ipso incurrunt in excommunicationem.

Circa quam, nota primo eam requirere ut Religiosus studeat legibus aut medicinam, habitu dimisso. Vnde si aliis disciplinis studeat, aut his quidem sed retento habitu, magister docens ipsum peccare quidem potest, non incurrit tamen in eiusmodi censuram. Nota secundo, personas in quas fertur, esse doctores siue magistros, quia duo nomina censeri possunt sic coniuncta, ad significandum quemcumque docentem leges aut medicinam, siue doctoratus gradum habeat, siue non. Nota tertio duas esse actiones, propter quas talis censura fertur; nempe scienter docere, & retinere in suis scholis, quarum vna quaqueq; seorsim ac diuisione efficere ad illam incurrendam, coniunctio disiuncta ostendit. Ea enim est vis illius, ut facia simplici sita, accipi seorsim: sicut coniunctio copulatiua facit simul posita, etiam simul accipi. Vnde colligitur quod si doctor legum ciuiliu aut medicina talem aliquem in sua schola scienter doceat, incurrere in talem censuram, etiam si non retineat illum in ea. Quo retinendi verbo aduerte significari concursus aliquem posituum; siue rogando, siue consulendo, siue autoritate sua, aut fauore defendendo: præsertim autem violentia adhibita ad religiosum eiusmodi tuendum, quo perseueret in sua schola.

Ignorantia autem, etiam aliquo modo culpabilis, excusat ab eadem censura, cum imposta sit præsumenti, atque ad eo scienti, aut negligenti scire cum facile potest. Excusat quoque violentia per quam Doctor compellitur talem auditorem ferre, quia adhibita quam potest diligentia in procurando ne scholam ingrediatur, aut ut ingressus ex ea exeat, nihil proficere potest. Cuius excusationis ratio sumi potest ex eo, quod talis censura requirat vt scienter doceatur. Quare, & vt voluntarie, cum in moralibus scientia non aliter requiratur, quam ad perfectionem voluntarij.

Si quæras, quid Doctor de quo agimus teneatur facere, si dum docet aduertit talem Religiosum adesse inter alios: bene respondet Suarez tom. 5. in tertiam part. disput. 23. num. 4. si non habeat aliunde iurisdictionem, ipsum non posse, ut nec aliam priuam personam, sua autoritate vim ei inferre; nisi quod per modum defensionis, possit sine effusione sanguinis vel magno scandalo, aut violentia procurare ut exeat: quod si non suffecerit, spectabit ad Superiorem scholarum vim illi inferre efficacem, compellendo omnino ut exeat. Quod si non obtineatur, non teneatur Doctor, addit ille, a suo munere cessare, ne a tali audiatur; quæm censetur solum tolerare auditus, non autem scienter docere sicut censetur cæteros suos auditores docere.

53.

Iam qui Theologiam docent debet aduertere, statui de ipsis in Concil. Trident. sess. 5. cap. 1. De reform. quod habens beneficium sacræ Theologiæ lectoribus deputatum, cogatur, etiam per detractionem fructuum, prælegere per se si est idoneus, alioqui per idoneum substitutum, ab Episcopo, Archiepiscopo, Primatibus, & aliis locorum ordinariis eligendum: vt de cætero beneficium huiusmodi non conferatur nisi idoneo ad id munus obeundum. Statui præterea, quod nemo ad huiusmodi lectionis officium admittatur, quin prius ab Episcopo loci de vita, moribus, & scientia examinatus, & approbatus sit. Item in eodem Concil. sess. 13. can. 11. excommunicari ipso facto eum, qui præsumperit docere, prædicare, vel pertinaciter asserere, aut disputando defendere necessarium non esse habenti conscientiam peccati mortalis, confessionem sacramentalem præmittere ante communionem, si copia detur Confessarij. De quæ excommunicatione Suarez ad 3. partem D. Thom. tom. 3. d. sp. 66. sect. 3. vers. Sed quæres, disputat quæ Concilij fuerit intentio in ea ferenda: Verum pro praxi potest nobis sufficere, quod idem iudicat esse probabilis directam intentionem, inquam, Concilij fuisse pœnam eam imponere, illis qui ausi fuerint quocumque titulo, vel quæsito colore, negare obligationem præmittendi sacræ communioni confessionem sacramentalem, cum quis & conscientiam peccati mortalis habet, & copiam Confessarij.

Aduerte vero obiter, quando in bulla edita in confirmationem Concil. Trid. à Pio I V. generatim omnibus personis prohibetur commentarios aut interpretationes suas edere in decreta eiusdem Concilij, nõ esse sermonem de interpretationibus quæ in scholis sunt docendo, prout ostendit vsus fundatus in necessitate; si quidem sine tali interpretatione, doctrina Theologica vix prædici potest.

Porro peccata mortalia quæ contra iustitiam magistri in ordine ad discipulos possunt committere, referuntur à Nauarr. in Enchir. cap. 25. num. 57. & 58. Primum est; si sciens aut scire debens doceat falsa, aut inutilia in alicuius notabile damnum siue spiritale siue temporale: aut in rerum delectu modoque docendi, non habeat rationem capacitatis & profectus auditorum. Secundum est: si per se aut per alios inducat auditores alterius doctoris ad se audiendum illo relicto tam notabili damno profectus eorumdem auditorum, & dedecore illius alterius doctoris: probe alioqui fequentis suo docendi munere. Tertium, si lectiones omittat cum notabili auditorum damno: nisi arbitrio prudentis iusta causa ipsum excuset. Quartum, si aliquod mercedis à suis discipulis exigit habens stipendium publicum, vel beneficium Ecclesiasticum cui impostum est onus docendi. Quintum, si scholasticum crudeliter castiget: cum leuis solum castigatio sit ei permessa, iuxta cap. Presbyterum, De homicidio. Sextum, si simpliciores ita contemnat, vt inde notabile accipiant damnum honoris aut aliorum bonorum ipsis debitorum ex legali iustitia. Quæ omnia & mortalia esse & contra iustitiam patet ex eo quod perpetrentur cum notabili iniuria proximi.

Addit Nauarr. in sequen. num. 59. quoad discipulos, peccare ipsos mortaliter. Primo, si ob mortale finem studeant, commune est enim omni actioni, vt malitia sui finis inficiatur iuxta cap. Cui minister 23. quaest. 5. Deinde si habeant in Academia ius ferendi suffragium in electione Rectoris, aut prælectoris, aut beneficiarj, suffragentur, aut curent alium suffragari indigno: nam id contra iustitiam est, notabiliter damnosum. Quod si iuramentum præsterit de eligendo digniori, ne quædam dignum, relicto competitori digniore eligere possunt, nisi peccato mortali periurij. Tertio, si scientias superfluitas addiscant: tale studium enim coniunctum habere animarum perniciem, vt præter experientiam, ostendit quod Actorum 19. refertur: cum multi credentium venirent ad D. Paulum confidentes, & annunciantes actus suos, multos qui erant cæcitate seclati, contulisse & combussisse coram omnibus libros denariorum quinquaginta millium. Quarto, si contra veritatem quam sciunt, alitercentur circa pertinentia ad sanctam fidem Catholicam, aut circa necessaria ad salutem animæ vel corporis. Talis enim contentio secum habet coniunctum periculum irreuerentiæ diuinæ, aut læsionis siue sui sui proximi in re valde graui. Quinto, si cum possint non soluant magistro stipendium debitum: aut arrogent sibi gradum literarium quo carent: vtrumque enim est contra iustitiam, & ideo mortale in materia graui. Postremo, si studendo sint notabiliter negligentes quando propriis sed alienis impensis, aut ex rebus Ecclesiasticis aluntur in studiis.

Licet enim propendens inutiliter, tanquam nulli faciens iniuriam, solum damnetur de veniali prodigalitate; expendens tamen aliunde accepta in certum finem, tanquam nequit agens, non vacando talis finis consecutioni, gratis criminis reus iudicatur. Et certe, vt de beneficiariis nihil dicam: quorum abusus in re proposita turpior est; non possunt non grauissimè peccare filij qui contra incognitam intentionem parentum, bona horum inutiliter insumunt cum notabili familiæ damno: quibus propterea iidem parentes sumptus præbent, quod resarciendos sperant per ipsos cum benefici euaserint. Quæ spe per talem perniciosam negligentiam fraudantur. Præter Nauarr. de his agunt Caiet. in lummula verbo Doctor, & verbo Magister, Tabien. in verb. Magister, & Syluester in verbo Doctor.

De obligatione tutorum aut curatorum pupillorumq; ipsis commissorum §. 2.

DE obligatione tutorum, aut curatorum in ordine ad pupillos suæ fidei commissos, notandum est ex Nauarr.

in ead.

in eod. cap. 25 nu. 66. & 67. peccatum mortale committi illius transgressione in tribus casibus. Primum est, cum Tutor, aut Curator non conseruat nec defendit bona sui pupilli: vel qui sine necessitate, vel utilitate alienat ea; & qui est in culpa ut actionem vel ius aliud perdat: & qui non vendit, cum emptor inuenitur, res mobiles, quae reseruat nullam utilitatem pariant, nec pretium concurrit in bona immobilia, quae utilitatem parerent: quod peccatum inducit obligationem restituendi damna. In quorum confirmationem allata lege Tutor qui rectorium, §. 1. 2. & 3. ff. De administratione & periculo Tutorum, &c. admonet Tutorem dicitur qui praeficitur pupillo qui nondum excessit aut annu 12. si est femella aut 14. si est masculus. Curatorem vero dicitur qui praeficitur pupillo qui quauis excesserit memoratos annos, nondum tamen attingit annum 25. aut etiam qui praeficitur furioso, vel prodigo. Ratio talis peccati ut & sequentis aperta est, ex eo quod uterque ille soleat iurare se recte officio suo functurum. Secundus casus, quando Tutor aut Curator est notabiliter negligens in imbuendo, siue per se siue per alium pupillo bonis moribus, seruandoque à vitijs & peccatis. Parentum enim tenent locum quibus ideo honor debetur ex praescripto huius quarti mandati. Tertius casus est, cum Tutor, vel Curator pecuniam pupilli dederit ad lucrum vsurarium: quod peccatum coniunctam habet obligationem restituendi id ipsum lucrum. Quam restitutionem si pupillo cui illud accreuit non faciat, Tutor ipse vel Curator facere tenetur: licet possit ad seruandum se indemnem ut compensationem seruatis conditionibus traditis ab eodem Nauarr. in praeced. cap. 17. num. 112. & aliquot sequentibus, quas antea proposuimus in lib. 10. n. 158.

De obligatione autem pupillorum erga suos Tutores aut Curatores, idem est dicendum ac de filijs erga parentes. Nimirum quod teneantur ipsis obedire, & reuerentiam exhibere tanquam parentibus quorum locum illi tenent.

De obligatione Dominorum & seruorum. §. 3.

DE obligatione Dominorum & seruorum. Notandum est, duo distingui genera seruorum: vnum eorum qui mancipia sunt, de quibus late disserit Azor in par. 2. Moral. Institut. lib. 2. cap. 30. & aliquot sequentibus: sed quia praxis nobis proposita, non urget ut in illis haeremus, ei qui volet relinquemus illa apud ipsum videnda. Alterum genus est eorum qui dicuntur famuli, liberi que sunt quidem, sed mercede obsequium suum alteri locant: in hoc distincti ab operarijs, quod cum hi suas operas locent ad certum genus operis faciendum illi locent se ipsos ad obsequium alteri praestandum, eive ministrandum pro opus fuerit.

Atque ut aggrediamur quod propositi nostri est. Contingit Dominos mortaliter in ordine ad seruos peccare quoad sunt notabiliter negligentes in procurandis ijs, quae pertinent ad salutem spirituales ipsorum, prout habet Nauarr. in Enchir. cap. 14. nu. 21. per illud prioris ad Timoth. capit. 5. Si quis suorum maxime domesticorum curam non habet, infidelis est, & infideli deterior. Cuiusmodi negligentiae censendi sunt rei, vt idem Nauarr. ibid. expressit, si non curent, vt serui consueantur semel in anno & communicent in Paschate. Similiter si illi constitutis in graui & periculosa agitudine, non procurent administrari Sacramenta Poenitentiae & Eucharistiae. Peccant similiter ex eod. Nauarr. qui non curant seruos ignorantes edoceri per se aut per alium doctrinam Christianam, ac qualem vitam Christiani agere teneantur.

Adhuc similiter peccant, qui non concedunt seruis facultatem eundi ad Missam diebus festis: nisi id faciant ob causam legitime excusantem. Item qui ipsos cogunt laborare diebus festis in casu non concesso, iuxta dicta praecedenti libro 19. cap. 3. parte priore. Item qui peccata seruorum non corrigunt, quique permittunt seruas domi cum seruis libere conuersari, cum occasione multorum peccatorum; & multo magis si significant turpitudinem sibi placere, vel ad eam inuident. Similiter si seruis in victu necessario desint, vel in agitudine denegent necessaria. Item si seruos afficiant contumelijs, praeterim eos vocando nominibus indignis, à quibus aures abhorrent; qualia sunt; canis, Diabole, & si-

milia quae nemo nisi perditus liberis audiat. Item si seruis immodice onerent laboribus, ac nimis rigide, & asper tractet. Aduerte vero quod quamuis similiter peccent, si nimis crudeliter eos verberent, vt attigit Sylu. in verbo Vxor quest. 3. tamen non esse negandum, quin possint eos ob delictum verberare debito modo ac moderate, iuxta sententiam So. lib. 5. De iust. & iure quest. 2. art. 2. & Sylu. loco cit. post D. Thom. 2. 2. quest. 65. art. 2.

Iam quod ad seruos attinet respectu dominorum: grauius peccant si debitum honorum non deserant; contemnendo ipsos, negligendoque; vel irridendo. Item, si non obediunt: ipsis in rebus grauioribus in quibus subiiciuntur. Postremo, si faciant ipsis fraudem grauioribus; noceant, vt reuelando secreta, tenenda silentio: nec impediendo quantum possunt, ne Dominus ipse in rebus, aut in persona damnum patiarur.

Responsio ad aliquot dubia de mutua obligatione dominorum & famulorum.

HS annexa sunt aliquot dubia notatu digna pro quotidiano viu, bene explicata ab Azorio in eod. libro 2. capit. 39.

PRIMUM EST. An Dominus debeat aliena famulo aegrotanti, ita vt in ipsius morbo curando, expensas soluere iure cogatur. Pro solutione autem aliquot alijs citatis idem Azor ait Primo, Dominum debere expensas solvere quas famulus faceret si valeret. Secundo, non cogi iure expensas soluere, quae immodice fuerint & ingentes ob morbi magnitudinem. Id quod ex Bartolo habent in verbo Familia Angelus Sylu. & Tabiena. Modicas autem existens, debere soluere: quia scilicet proximo in necessitate constituto subueniendum est, cum id fieri potest nihil, aut parum nos in eo modando. Tertio, si expensae fuerint simpliciter necessariae ad conseruandum ipsum in vita: debere quidem eas suppeditare ipsi, non tamen vt famulo, sed vt homini in extrema necessitate constituto, iuxta communem doctrinam de eleemosyna.

SECUNDUM EST. An liceat Domino famulum aegrotantem mittere ad calca publica quae ex pietate & misericordia extracta sunt pauperes excipiendos, & infirmos curandos. Respondet Azor distinctione: quod si morbus periculosus sit, & grauis qui non nisi magnis impensis curari queat, mittere possit ad talia loca destinata grauius egentibus, de quorum numero est famulus qui nullibi habet vnde tales expensas acat, aut compenset pro se factas. Sin morbus sit leuis cui remedium facile adhiberi possit non debeat eo mittere, sed domi suppeditare necessaria ad morbum eiusmodi curandum: cum alienum sit à Christiana charitate, proximo apud te egenti, negare subsidium quod possis facile prestare.

TERTIUM EST. An Dominus iure possit mercedem subtrahere famulo aegrotanti, pro ea parte temporis qua aegrotat. Hoc in vtramque partem citatis legibus Azor ipse disputat: & sequitur affirmantem tanquam communem fere omnium sententiam. Cuius fundamentum in citato verbo Familia Angelus, Sylu. & Tabiena constituit: quod ex communi Canonistarum doctrina ad cap. 1. De Clerico aegrotante: si steterit per eum qui locat operas suas, quominus eas praestet etiam morbo (vel casu fortuito impeditus addit Azor) liberet conductorem ab onere praestandi mercedem pro rata portione temporis quo operas non soluit. Pro quo facit illud, quod in lege si vno §. Item cum quidem ff. Locati, dicitur. Cum quidam naue amissa, vecturam quam pro mutua acceperat, repeteretur: rescriptum esse ab Antonino Augusto, non immerito procuratorem Caesaris ab eo vecturam repetere, cum mutare vehendi functus non sit. Quod in omnibus personis similiter obseruandum est: vt ibidem quoque additur.

QUARTUM EST. An famulus qui locauit se ad annum, & sex mensibus in Domini obsequio positus, recedit à fide data, acquisierit mediam annuae mercedis partem integram. Ad quod Sylu. responsio in verbo Familia num. 6. bona est, tali non deberi dimidiam mercedis portionem, sed aliquantum minorem viri boni arbitrio aestimandam inspectis detrimentis & molestijs inde secuturis, aut secutis Domino.

QVINTVM EST. An famulus qui nulla certa mercede pacificetur cum Domino, possit ab eo illam exigere, atq; ipso nihil volente soluere, aliquid ex bonis ipsius occurrere capere in æquam compensationem. Cui (vt cætera omittam quæ Azor ipse habet) satisfit sufficienter dicendo, quod tenenda sit pars affirmans, dato quod pactum de certa mercede omittitur: non quod ipse famulus voluerit seruire sine illa; sed quod quantitas illius relicta sit Domino taxanda; tunc enim hic tenetur ex iustitia, vi contractus locationis, iustam arbitrio viri boni soluere mercedem: siq; recuset: iustæ compensationi locus esse potest. Pars vero negans sequenda sit, cum quis se administrandum obtulerit non mercedis gratiâ, sed officij tantum, atq; spe conciliandi sibi amicitiam Domini; aut quia necessitate pressus ei qd famulo non indiget mercede conducto, offert se vt donec idoneū Dominū inueniat sit in obsequio ipsius, si victū ei & vestitum habitationemque præbere velit. In quo casu merces tanquam solummodo debita ex liberalitate, non dat ius exigendi aut vtendi compensatione. Vide quæ habentur in Reg. lib. 25. cap. 44. sectione posteriore.

SEXTVM EST. An Dominus qui famulum minore quâ par est mercede conduxit, teneatur id addere per quod iusta reddatur. Ad quod merito Azor censet respondendum esse affirmatiue: quia perinde est in ea re, ac cum quis emit rem infra iustum pretium, aut conduxit equum minore mercede quam iustâ. Sicut ergo vterq; hic tenetur ex iustitia supplere id in quo alterum lædit, minus soluendo quam iuste debeat, ita & Dominus de quo agimus.

62. SEPTIMVM EST. An Dominus obligetur ex delicto famuli. Respondet Azor ex communi Summulariorum doctrina non teneri, nisi idem famulus iussu & autoritate Domini deliquerit: nimirum in fungendo ministerio seu munere aliquo, de Domini mandato: aut nisi deliquerit, cum Dominus eum corripere & à delicto prohibere debuit ac potuit. In quibus casibus censeri potest mortaliter concurrere ad tale delictum, ideoq; ex eo obligari. Cuius responsionis ratio est, quod non sit æquum vt Dominus pro nequitia famuli puniatur, aut pater pro nequitia filij, cum nihil ad eam contulit.

OCTAVVM EST. An Dominus debeat famulos à se dimittere, quos nouit esse corruptos prauis moribus. Respondet quoque idem author ex communi Summulariorum doctrina debere dimittere, si viderit eos monitionibus, & obiurgationibus non emendari: nisi probabiliter credat quod eieci à sua domo sint euasuri peiores, ac licentiosius victuri: aut nisi probabiliter speret futurum vt reuerti apud se reducendi sint ad meliorem vitæ frugem; aut nisi Dominus ipse sit inde accepturus graue nocumentum, carendo famulatu sibi & debito, & necessario. Faciat tamen semper, quam cōmode potest, vt tales famuli corrigantur: caueatq; ne propriæ culpæ attribuantur peccata illorum. Ad quod faciunt, quæ dist. 47. in trib. vltimis capitulis habentur, spectantia ad instructionem eorum qui familiæ præ sunt.

63. Addi potest nonum dubium. An famulus teneatur cum periculo propriæ vitæ defendere bona & vitam Domini sui. Cui videtur respondendum, quoad communes famulos, nō teneri eos qui parum quid à Domino accipiunt pro mercede; cum enim ipsa non sit tanto oneri proportionata, ac vix respondeat communibus obsequijs, quæ à famulis cōmuniter præstantur, non est consentaneum obligare eos ad tantum onus subeundum: nisi forte casus adesset in quo posset saluti Domini consulere: cum aliquo periculo quidem vitæ suæ, non tamen euidenti. Quoad famulos autem quos Dominus peculiariter ad sui defensionem mercede maiore conduxerit; saltem ex conuentione, ad talem defensionem teneri cum vitæ suæ periculo; etiam si excusari possint, cum Dominus inuadens alios, aut alteri operi illicito vacans, vitam exponit discrimini: quia id esset peccatum ipsius cooperari: quod non licet. Idem iudicari potest quando ille temere aperto discrimini se exponit; præsertim quando non apparet spes ipsum liberandi, quod esset temeritati alienæ consentire cum notabili sui

lesione.

SECTIO II.

De obligatione ad inuicem eorum quorum alij alios ciuilititer gubernant.

Gubernantes ciuilititer alios, sunt Principes: iidemq; alij, sunt populi, quibus Principes ipsi præ sunt. Iam Principes in ordine ad populos quibus præ sunt tenentur communi ipsorum vtilitati plus quàm propriæ prouidere: imo si necessitas expositat, vitam etiam pro eorum communi salute exponere. Hac enim ex causa Respub. sibi Principem præficit & ei obedit, soluitq; tributa, vt cetera, & id genus alia. Procedit vero istud, non tantum cum Principes ab ipso populo eliguntur: sed etiam cum per successionem principatum obtineat: quia id quoq; ius, concessione Reipublicæ habetur.

Populi autem subditi Principibus, tenentur obedire ipsis in omnibus præceptis iustis & honestis nec nimis rigidis. Obtranslatam enim à communitate in eos potestatem administrandi rempubl. obediendum est illis, & in ijs quæ ad talem administrationem bonam pertinent. Quisq; etiam priuatus cuius tenetur Principi obedire, nō tantum significatione externa; sed etiam animi iudicio & voluntate, & reuerentiâ exhibere: recognoscendo in illo ministeriū & ordinationem Dei, prout habet Concil. Colonienſe in expositione huius præcepti. Pro quo facit illud ad Rom. 13. Omnis anima potestatis sublimioribus subdita sit: non est enim potestas nisi à Deo, &c.] Porro de honestate & iustitia, aut nimio rigore præceptorū quæ à Principe dantur: communitatis est populi iudicare, vnde fit vt inter conditiones requisitas ad obligationem legum de nouo emanantiū à Principe, ponatur hæc: vt recepta sit à populo.

Notandum est autem primo, Principem posse populum sibi subditum cogere ad aliquid agendum vel vitandum cum proprio vitæ periculo, ac sub pœna mortis. Cum vitæ periculo quidem, quotiescunq; necessarium est ad conseruationem Reipub. quo modo tempore belli cogit ad conſtitionem cum hoste, ad excubias, & explorationes castrorum hostilium. Sub pœna mortis vero cogere potest in materia graui. Quæ grauitas spectanda est potissimum in ordine ad rempubl. ita vt in materia graui Princeps præceptum dare censatur, cum præcipit aliquid quod magni interest Reipub.

Notandum est secundo, Principem cōmuniter in his peccare mortaliter primo, si notabiliter negligens sit in procuranda Reipub. salute: vel si propria sua commoda procuret, cum notabili præiudicio eiuſdem Reipub.

Secundo, si vexet populum indebitis exactionibus, præcipue imponendo sine magna necessitate, noua pedagagia aut onera; siue realia, siue personalia. Etq; non habens potestatem talia imponendi, ea imponat: incurrit in excommunicationem latam in Bulla Cœnæ Domini expositam à nobis in præcedenti lib. 9. cap. 16.

Tertio, si non habeat apud se bonos ac peritos consiliarios. Certum est enim non posse per seipsum solum, prouideri omnibus Reipub. necessitatibus, ideoq; indigere operâ & consilio aliorum. Cum autem magis expediat nullos, quàm malos consiliarios habere: ille tenetur bonos, doctosq; accipere: & quia contingunt eidem diuersa negotiorum genera, tenetur quoq; alios habere peritos in rebus ciuilibus, alios in re militari, alios in Theologia, alios in vtroq; iure eruditos.

Quarto, si diffimulet notabiliter peccata suorum subditorum, & præsertim ea quæ magis nociua sunt communitati: vt homicidia, atrocinia, & id genus alia. Inter quæ nociua maxime censentur, tum blasphemias, quibus potissimum diuina ira prouocatur: tum etiam hæreses, aliaque peccata, contra res diuinas committi solita.

Quinto, si intromittat se in causas spirituales: quæ de iure pertinent ad forum Ecclesiasticum; siue ratione personarū, quia sunt Clerici, vel Monachi; siue ratione rerum, quia sunt spirituales, aut spiritualibus annexæ. Atq; ob tale peccatum ten Princeps ipse quam officiales ipsius incurrunt in censuram Bullæ Cœnæ Domini à nobis quoq; expositam consequenter in citato lib. à cap. 20.

Sexto, si aliquid faciat, aut ab alij fieri permittat; vel dicat aut dici ab alijs permittat, contra fidem Catholicam directe vel indirecte. Quanquā excusari potest quoad ea loca, in quibus

bus

bus hæresis adeo inualuit, vt nequeat omnino, aut certe vix ipse possit prouidere, & obolare tanto malo.

Septimo, si vsurpet bona communitalis: à quo peccato absolui non debet, nisi illa cum suis fructibus, cum potest, restituerit iuxta doctrinam communem de restitutione.

Octauo, si indignis officia conferat scienter, aut non adhibita diligentia debita in inquirendo, num idonei sint illi quibus confert; à quo item peccato absolui non debet, nisi restituat omnia in quibus tales officiales ipsius fraudem fecerunt subditis, vel illos coegerit ad restituendum. An pariter peccet dando officia dignis, relictis dignioribus dubitari potest: quia ratio exigere videtur, vt ea dispensentur secundum vniuersiuique meritum: atque adeo vt digniora dignioribus. Sed obstat quod durum sit Principem qui eget multorum obsequio, non posse officium conferre bene de se merito, si digno, eo quod detur alius dignior, cui in nullo obstrictus est.

Nono, peccat Princeps exigendo à subditis seruitium personarum, aut iumentorum sine mercede. Ad quam postea soluendam, adigi debet à Confessario.

Decimo peccat, si parte ius petente contra aduersarium non administret iustitiam. Vbi aduerte in vno tantum casu licere Summo Principi etiam instante parte, non damnare ad mortem eum qui illum meretur; nimirum si persona damnanda, esset Reip. valde vilis: tunc enim data parti læsa omni satisfactione, potest qui læsi donare vitam.

Vndecimo, peccat gerendo bellum iniustum, aut ita de iustitia dubitū, vt contrariæ partis iustitia probabilior sit quàm ipsius Principis. Vbi aduerte Principi ad mouendum bellum non sufficere tantam probabilitatem, quanta sufficeret ad mouendam aduersario litem coram aliquo tribunali: quia in hoc tertius constituitur Iudex, qui facilius potest inuenire, ac de tegere iustitiam partium. In bello vero Princeps qui illud mouet, constituit seipsum Iudicem: quod vt bene fiat (quia nullus solet esse bonus Iudex in causa propria) requiritur magna iustitiæ probabilitas; eo etiā maxime nomine, quod ex bello infinita damna pronentiant, quæ semel illata vix possunt amplius reparari.

Duodecimo, peccat si permittat domesticos suos licentiosius se gerere erga suos subditos, eosque vexare; aut non permittere vt ad ipsum alloquantur, ac ipsum alloquantur, aut quid simile. De quibus peccatis, ac nonnullis alijs videri possunt Syluester in verbo Dominium quæst. 4. & Nauar. in Enchir. cap. 25. in principio per aliquot numeros, & Azor in 2. par. Moral. in lit. lib. II. cap. 6.

SECTIO III.

De obligatione adiuuicem filiorum & patrum spiritualium: & Parochi in particulari.

67. **N**omine patrum spiritualium intelligimus hic Prælatos Ecclesiasticos; qui cum animi parentes sint, præcipuo quodam dilectionis affectu diligere debent: curandumque est, vt eorum necessitatibus corporalibus succurratur. Quod non tantum Clericis, sed etiam laicis incumbere argumento est: quod his etiam possit Episcopus exactiorem imponere, quando est manifesta & rationabilis causa, per expressum textum in cap. Cum Apostolus, De censib. §. Prohibemus. Item perinde ac parentibus carnalibus, non vulgaris veneratio eis impendenda est. Obedientia quoque eis præstari debet iuxta illud ad Hebr. 13. Obedire prepositis vestris, & subiaccere eis: ipsi enim peruigilant tanquam rationem pro animabus vestris reddaturi. Quare qui illis honesta præcipientibus non obediunt grauius delinquant.

Ex aduerso vero, cum Prælati subditos debeant habere tanquam filios, eorumque curam paternam gerere: & tanquam pastores ac duces eis adesse pastoralis vigilantia; procurando modis omnibus eorum salutem, etiam; præuendo, instar ducis, in omnibus bonis operibus. Cum inquam Prælati sic se habere debeant: graue sane peccatum committunt illi qui non curant de grege quem illis, ex cap. 20. Actorum Spiritus sanctus committit: vel nihil aliud quam proprium lucrum consecretantes: qui residere, suosque gregi adesse negligunt, ac alia multa prætermittunt quæ ipse ex obligatione

incumbunt. De illis ex instituto dicitur in seq. uenti libr. 20. tract. 3. Hic autem nonnulla quæ peculiariter incumbunt Episcopo & Parocho (quibus nomen & ratio patris spiritus in primis attribuuntur) paucis perstringemus: ac prius quæ Parocho (quia paucioribus expediri possunt) in presentia sectione. Posterius vero, illa quæ Episcopo; propria sectione sequenti.

Quæ ergo particulariter ex iure communi Parocho incumbunt, sunt decem: quorum sex prima habentur in Concil. Trid. sess. 23. in Decret. De reform. cap. 1. vbi de iure diuino esse dicuntur. Primum est, residere, seu vniuersi gregi assistere prout ibidem explicatur. Secundum est, pro suis omnibus sacrificium offerre. Quamuis autem Sotus l. 6. 9. De iustitia & iure quæst. 3. art. 1. putet Curatum diuitem teneri singulis diebus Missam obicere; melius tamen Syluester contrarium innuit in verbo Missa i. quæst. 7. sub finem: cum docet ex Panor. beneficium non posse institui cum obligatione beneficiati, ad quotidie celebrandum; quia daretur materia peccati: per periculum scilicet indebitæ dispositionis. Itaque videtur dicendum cum Nauar. in Enchir. cap. 25. nu. 134. teneri solum diebus festis, vel quando viget necessitas, vel propter defunctos, vel propter nuptias; nisi aliqua consuetudine aut constitutione particulari adstringeretur sæpius, aut etiam quotidie celebrare per se aut per alium. Tertium est, administrare populo suo ea Sacramenta quæ potest (nimirum Baptismi, Pœnitentiæ, Eucharistiæ & Extremæ vniuersionis cum solemnizatione matrimonij) pigros ad eadem suscipienda exhortari, præsertim in necessitate, vt in periculo mortis. Vnde scire debet modum quo administranda sunt (de quo cum de singulis in sequenti tomo) ac etiam in doctrina casuum conscientia esse versatus. Quartum est, concionari & rudes docere Christianam doctrinam per se, aut per alium singulis diebus Dominicis, & Festis solemnibus: quod expressè statuitur in eod. Conc. sess. 5. cap. 1. & sess. 24. cap. 4. & 7. Quintum est, dare bonum exemplum alijs. Sextum, magnam curam habere pauperum. Vnde sequitur quod debeat talibus Sacramenta gratis administrare, & eos gratis sepelire: itemque debere commendatam habere hospitalitatem. Id quod omnibus beneficia Ecclesiastica obtinentibus commendat idem Conc. sess. 25. cap. 8. De reformatione. Septimum est, frequenter visitare inermes ex cap. 1. De celebr. Missarum. Octauum, non admittere simul plura beneficia curata, etiam tenuissima: iuxta idem Concil. Triden. sess. 24. cap. 17. De reform. vbi tale peccatum grauius puniatur. Nonum corrigere publica vitia & peccata suorum subditorum, vel ea deferre Episcopo. Nam hoc quoque ad ipsius munus pastorale pertinet. Decimum est, obedire Synodo Episcopali, & Episcopo in omnibus quæ legitime ab ipso præcipiuntur.

SECTIO IV.

De Episcopi particulari obligatione multiplici.

69. **E**piscopi nomen, quod Græcum est, Latine idem significans quod speculator, seu Superintendens; ostendit officium Episcopi esse intendere gregi, ac studere spirituali saluti hominum qui ei sub sunt; siue illi sint Clerici, siue laici. Cuius rei gratia multa illi incumbunt iure communi, siue diuino siue humano. Sunt autem ista. Primum, vt ipse irreprehensibilis sit (quod D. Paulus præscripsit discipulo suo Timotheo, & simul omnibus Episcopis in ca. 3. prioris ad eundem Timotheum) hoc est; sic viuat, vt nullo modo sit scandalosus, sed potius bono exemplo subditis omnibus. Quandoquidem iuxta verbum Domini Matth. cap. 5. Episcopus lucerna est ardens supra candelabrum posita, vt luceat omnibus qui in domo sunt. Quocirca si incidat in aliquod peccatum grauius, atque tale propter quod merito in subditorum reprehensionem incurrat (vt censeri potest incurrisse, si fuerit impudicus, si violentus, si percussor, si auarus, si superbus & iracundus, si litigiosus: quæ aliena esse ab ipsius dignitate & officio habetur ex eodem Apostolo loco cit. vers. 3. & ex Epist. ad Titum cap. 1. versu 7.) non nudum peccatum committit, puta fornicationis aut ebrietatis, & sic de cæteris; sed vestitum, seu aggrauatum, per circumstantiam personæ,

repu-

repugnantem Apostoli præcepto, quo statuit Episcopum irreprehensibilem esse debere.

Secundum est, *speciatim ad Episcopi victum, & vestitum*, quod habetur præscriptum in Conc. Carthag. 4. cap. 15. his verbis. Episcopus vilem supellectilem & mensam & victum pauperem habeat, & dignitatis suæ autoritatem fide & vitæ meritis quærat. Qui canon renouatus est in Concil. Trid. sess. 25. cap. 1. De reform. Adde præscriptum esse in Concil. 3. Tolet. can. 7. vt conuiujs illius sacra lectio admisceatur. Qui canon refertur dist. 44. cap. Pro reuerentia.

Tertium est, vt Episcopus per se concionari prædicare ve Dei verbum debeat, non per alium nisi sit legitime impeditus. Quo casu potest & debet substituere idoneos: nempe viros doctos & probos ac sanctæ doctrinæ, qui id faciant. De hoc, *canonibus in margine citatis*, Concil. Trid. sess. 24. cap. 4. De reform. vbi ait in esse proprium Episcoporum munus: & addit exerceri debere saltem omnibus Dominicis, & solemnibus diebus festis. Temporibus item ieiuniorum, Quadragesimæ, & Ascensus Domini, quotidie, vel saltem tribus in hebdomada diebus, si ita oportere Episcopus ipse duxerit, explicentur sacræ Scripturæ. Quæ de diuini verbi prædicatione, quæ viderentur hic notanda iam tradita sunt in præced. lib. 18. tract. 2. cap. 1.

Quarta est, vt quotannis conuocet synodum diocesanam, in qua tractet de rebus ad statum Ecclesiæ suæ pertinentibus. Hoc illi iniungitur à Concil. Trident. sess. 24. cap. 2. De reform. vbi precipitur quoque Metropolitanis vt quolibet saltem triennio, Concilium Prouinciale congregent, in quo Episcopi omnes qui sub eis sunt conueniant. Cuius præcepti ratio reddi potest, quod interdum occurrant causæ graues, quæ cum ad totam Diocesim vel Prouinciam attineant, non possint facile definiri, nisi in totali Prælatorum conuentu.

Quintum est, vt singulis annis visitet suum Episcopatum: si que non possit totum, saltem maiorem partem: ita vt in biennio totus visitetur. Si autem iuste impeditus fuerit, id faciat per Vicarium. Quod iure antiquo præceptum, 10. quæst. 1. cap. Relata, & duobus sequentibus renouatum est in Concil. Trid. sess. 24. cap. 3. De reform. Vbi etiam proponitur, ob quos fines sit talis visitatio instituenda: qui sunt, ad sanam & orthodoxam doctrinam, expulsis hereticis, inducere; bonos mores tueri, prauos corrigere, populum adhortationibus & admonitionibus ad religionem, pacem, innocentiamque accendere, alia, prout locus, tempus & occasio feret ex visitantium prudentia, ad fidelium fructum, constituere. Ratio vero talis præcepti est, quod Episcopus commissum sit à Deo regimen Ecclesiæ, ex cap. 20. Actorum illis verbis: Attendite vobis & vniuerso gregi in quo vos Spiritus san-

ctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo. Quod regimen exigit, vt Episcopus super populum suum vigilet, mores illius exploret, confideretque diligenter; peccatis publicis, vt adulterijs, cæterisque scandalosis obuiet, studendo extirpare ea, tum prohibendo, tum etiam, si opus sit, castigando. Ad quorum notitiam visitatio requiritur; quam omittens graue peccatum est in Episcopo, tanquam participante in criminibus quibus obuiare tenetur ex officio; præsertim quando illa fuerint Clericorum, quos, *vt pote exemptos à foro ciuili*, castigare, specialiter ipsius curæ, ac sollicitudini relinquitur.

Quintum quod Episcopo incumbit, est: vt Episcopatum suum non deserat absq; Summi Pontificis licentia. Istud præscriptum est ab Innocentio 3. in capit. Nisi cum pridem, De renouant. vbi referuntur sex causæ, ex quibus licet Episcopis petere, & Papæ illis concedere licentiam cedendi Episcopatu, indicatæ his verbis:

*Debilis, ignarus, malosensius, irregularis,
Quem mala plebs odit, dans scandala, cedere possit.*

Prima igitur est debilitas corporis, siue ex infirmitate, siue ex senectute proueniens; quæ non possit, aut non expediat ipsum gerere tale officium. Secunda est, defectus necessariæ scientiæ, quæ debet esse tum iuris canonici ad gubernandum, tum Theologiæ ad erudiendum populum sibi commissum, & coarguendum eos qui errant. Tertia, conscientium sibi esse, ac probe nosse, quod non possit implere tale munus suum, sed in eo passim peccare. Quarta est, irregularitas, in qua Episcopatus collatio facta, nulla est: ob impedimentum quod illa adfert exercendi officia ordinis Episcopalis; pro quo exercitio datur Episcopatus, prout is est beneficii genus. Quinta causa est malitia plebis, seu exosum esse plebi sibi subiectæ, vnde fit vt ei prodesse non possit. Vltima est, infamia quam contraxerit peccatis suis publicis ac scandalosis.

Sextum quod præterea Episcopis incumbit, est ex cap. De treuga & pace, ad pacem firmiter tenendam, sibi mutuum consilium & auxilium præbere.

Septimum est curare vt testamenta adimpleantur; idque hæredes cogere cum non impleuerint, ex cap. Si hæredes, De testamentis.

Octauum, Sacramenta confirmationis, & ordinis administrare; quod est proprium suæ dignitatis: sicut est, & consecratio ac benedictio quarundam, tum personarum: vt Episcoporum, Abbatum, Virginum: tum rerum, vt templorum, altarium, calicum, cœmeteriorum.

**

**

L A V S D E O.